

MÚZEJNÉ STARINKY

Občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši

Jún 2009

Od BACHa k ESEZu 4G alebo O malých múzeách a veľkých výzvach

Na počiatku bola karta. Papierová katalogizačná karta, štvormo predtlačená. A písací stroj – nedalo sa prepočuť, keď sa v múzeu katalogizovalo. Dnes už však dlhoroční súputníci múzejníkov zapadajú (pocitovým múzejníckym) prachom – informatizácia a digitalizácia v 21. storočí neminula ani slovenské múzeá.

Do toho nášho dorazili v roku 2002, a to vcelku štýlovo – v rytme geniálneho barokového komponistu. Pre menej zainteresovaných: Múzeum Janka Kráľa začalo viesť svoju elektronickú evidenciu zbierok v programovom prostredí BACH Promuseum.

Čas však vo svete IT plynie akosi rýchlejšie a v jeho zrkadle sa BACH, akokoľvek „poetický“ (a v múzeu obľúbený), začal javiť ako program stagnujúci, nepružný, s obmedzenými možnosťami reagovať na aktuálne výzvy otvorenej informačnej spoločnosti a požiadavky vyšších inšancií (Ministerstvo kultúry SR a Európska únia).

Hodenou rukavicou sa nám potom musel zdať ESEZ 4G, katalogizačný nástroj vyvinutý priamo v rámci jednotného vedomostného systému slovenských múzeí CEMUZ. V centrálnom katalógu múzejných zbierok sa v zmysle zákona č. 206/2009 Z.z. (i toho staršieho č. 115/1998 Z. z.) zhromažďujú informácie o zbierkových predmetoch v SR a prostredníctvom portálu Cemuz.sk sprístupňujú odbornej i laickej verejnosti. ESEZ 4. generácie je napojený na systém riadených slovníkov, čo by v konečnom dôsledku malo prácu múzejníkov uľahčiť (hoci zatiaľ im ju skôr komplikuje a pridáva). Keďže sa v ňom pracuje online, múzeá sú odbremenené od správy a zálohovania svojich dát i od ich exportu do CEMUZ. ESEZ 4G je navyše kompatibilný a interoperabilný nielen s CEMUZ, ale aj s informačnými systémami vyššie spomínaných inštitúcií, t. j. s Digitálnym informačným systémom MK SR a európskou digitálnou knižnicou Europeana. Tento veľkolepý projekt EÚ prostredníctvom portálu Europeana.eu od novembra 2008 postupne širokej verejnosti sprístupňuje

bohaté kultúrne dedičstvo Európy tak, ako ho v elektronickej podobe zhromažďuje z múzeí, galérií, archívov, knižníc a iných kultúrnych inštitúcií 27 členských štátov únie.

V Múzeu Janka Kráľa sme sa rozhodli neostať mimo tohto fascinujúceho prúdenia. V apríli 2009 sme podpísali Zmluvu o spolupráci pri používaní a prevádzke múzejného katalogizačného modulu ESEZ 4G v rámci projektu CEMUZ, nasledujúci mesiac prebehla konverzia dát do nového systému i školenie kurátorov múzea a od 29. mája 2009 spracúvame svoje zbierky v systéme ESEZ 4G online.

Podstata našej práce sa tým nezmenila. Systematickým nadobúdaním, odborným spracúvaním a zhodnocovaním našich zbierok budujeme vedomostný systém múzea zameraný na históriu mesta Liptovský Mikuláš. Naším rozhodnutím sme sa však viac otvorili možnostiam jeho využitia v nadregionálnych i nadnárodných súvislostiach. Lebo aj malé múzeá môžu odpovedať na veľké výzvy.

Zuzana Nemcová

• Kroj Márie Rázusovej-Martákovej, ktorý pre ňu vyšli v Dolnom Srní a múzeu ho darovala rodina Jána Rázusa z Liptovského Mikuláša, sa stal jednou z prvých zbierok spracovaných v ESEZE 4G. Foto: Ján Svidran

Pánom riaditeľom

Dvaja bývalí riaditelia nášho múzea majú okružle jubileum. Na Jozefa Kasanického spomíname pri príležitosti nedožitých deväťdesiatin, Jánovi Hlavienkovi posielame prostredníctvom Múzejných stariniek srdečné blahoželanie k sedemdesiatpäťke.

Jozefovi Kasanickému

Fridrich Jozef Kasanický uzrel svetlo sveta 23. januára 1919 v Bobrovníku. Silne zakorenené kresťanstvo, múdrosť tradícií a citové väzby k blízkym – to všetko vplývalo na rozvoj chlapca. Už v mladšom školskom veku pútal na seba bystrý, v škole svedomitý chlapec, svojich vrstovníkov. Po ukončení štvrtej triedy ľudovej školy začal v roku 1929

študovať na Hodžovom štátnom reálnom gymnáziu v Liptovskom Sv. Mikuláši. Denne dochádzal peši päť kilometrov z Bobrovníka do Parížoviec a odtiaľ vlakom do Mikuláša. Na gymnáziu venovali literatúre veľkú pozornosť nielen vyučujúci, ale i študenti. V slovesnom umení sa cvičili aj v Hodžovom samovzdelávacom krúžku, Jozef Kasanický bol jeho aktívnym členom a dva roky i predsedom. Mal i literárne ambície, túžba

vidieť svoju knihu vytlačenú a zviazanú sa mu však nespĺnila: „*Môj životný uzol – to bola kliatba pre literárne úspechy. Žil som v čase, kedy sa nenašiel nikto, kto by podchytil, cestu umožnil. Bol som azda vždy prizrelý na to, aby mi dovolili vstúpiť do terénu. A bol som prisvojský, aby ma pochopili.*“ (Kasanický, J.: *Uzol života*). Z gymnázia si odniesol i jazykovú zdatnosť. Ovládal nemčinu a latinčinu, komunikoval v maďarčine, francúzštine, ruštine a čiastočne ovládal aj róm-sky jazyk. Maturoval v roku 1937 v triede profesora Františka Váňu.

Po maturite sa rozhodol pre vysokoškolské štúdium na teologickej fakulte. Štúdium absolvoval v roku 1941 a v tom istom roku bol ordinovaný za kňaza. Prvé kňazské miesto dostal v Dobšinej. V národnostne zmiešanom prostredí to bola náročná práca. V Dobšinej žili i Rómovia, ktorí sa hlásili k evanjelickej cirkvi. Aby si s deťmi, ktoré učil náboženstvo, vzájomne rozumeli, naučil sa ich reč.

V čase Slovenského národného povstania bol členom revolučného národného výboru.

V Dobšinej pôsobil 18 rokov. Súkromný život bol dôvodom jeho rozhodnutia vzdať sa kňazskej služby. Vrátil sa k rodičom do Bobrovníka s jedným kufrom a lyžami. Napísal: „*Vrátil som sa. Nevedel som už, či domov, či z domu domov a či z domu do známej cudziny. Pravdou bolo to posledné.*“

Zamestnal sa v závode Mäsopriemyslu v Liptovskom Mikuláši. Hoci už niekoľko rokov nebol v kňazskej službe, v roku 1962 ho zatkli a väznili za nežiadúcu vedecko-homiletickú činnosť. Po skončení súdneho pojednávania mu sudca povedal: „*Vaše kázne boli tak hlboko teologicky fundované, až boli protistátni!*“ Proces bol vykonštruovaný.

Z väzenia sa vrátil ubitý, ale zároveň s nádejou novej rodiny, ktorá mu dala nové krídla. Manželstvo s pani Emíliou prinieslo synov Petra a Róberta.

Jozef Kasanický začal pracovať v oblasti cestovného ruchu a 1. novembra 1968 nastúpil ako odborný pracovník do Literárnohistorického múzea Janka Kráľa. V júli 1969 bol menovaný za riaditeľa. Pod jeho vedením sa zintenzívnila práca na evidencii a ochrane zbierok, prebehla rekonštrukcia budovy múzea i rekonštrukcia kaštieľa Vranovo v Palúdzke, kde v roku 1981 na základe Kasanického scenára otvorili stálu expozíciu zameranú na jánošíkovskú tradíciu. Počas jeho pôsobenia sa v múzeu konali podujatia s medzinárodnou účasťou. Jeho zásluhou boli uzavreté družobné vzťahy medzi Mikulášom a Kiskörösom a rozvinuté pracovné vzťahy s mestským múzeom vo Weimare v Nemecku. Venoval pozornosť osobnostiam a udalostiam mesta a Liptova. Napísal mnoho článkov a štúdií.

Fundovane spracoval pasportizačnú správu o historických knižniciach okresu. Upozornil najmä na Blahovskú knižnicu liptovsko-oravského seniorátu, ktorá je dnes už vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku. Bol ochotníckym hercom, scenáristom a autorom dokumentárnych amatérskych filmov v tíme s Jurajom Törökom a Jolanou Trombauerovou.

Rád rozdával svoje poznatky a skúsenosti. Mal ešte mnohé plány. No prišiel okamih, ku ktorému smeruje celé naše bytie – 15. marca 1989 jeho srdce dotklo. Bol a zostane výnimočnou osobnosťou kňaza-bohéma a človeka-extrémistu, ktorý s nadhľadom reagoval na dianie okolo seba, s nehou vnímal veci prírodné i ľudské. Toto všetko vedel pretaviť aj literárne ako rozprávača príbehov.

Jánovi Hlavienkovi

„Kto krásu a lásku žije ten večne zostáva mladý...“. Tieto Sládkovičove slová sprevádzajú životnú púť jubilanta Jána Hlavienku. Radí sa do generácie, ktorej natrvalo učarovala krásu i drsnosť liptovskej prírody a veľba Tatier.

Narodil sa 2. apríla 1934 Liptovskom Jáne. Je absolventom mikulášskeho Gymnázia

Michala Miloslava Hodžu. Po maturite, v roku 1953 nastúpil na vojenskú službu, absolvoval Vojenské pechotné učilište a v roku 1955 sa stal dôstojníkom z povolania. V roku 1969 ukončil štúdium na Vojenskej akadémii v Prahe. V roku 1981 bol v Bratislave promován na doktora sociálnych vied. Prešiel rôznymi vojenskými funkciami, jeho srdcu blízke boli najmä umelecké aktivity vojakov. Bol organizačným vedúcim ľudovoumeleckých súborov, divadiel poézie, armádnych súťaží umeleckej tvorivosti a členom odborných porôt. Následkom zhoršenia zdravotného stavu bola akceptovaná jeho žiadosť o predčasné prepustenie do zálohy.

V roku 1982 sa stal riaditeľom Literárnohistorického múzea Janka Kráľa, kde pracoval až do zaslúženého dôchodku (1991). Pozornosť venoval najmä osvetovo-výchovnej činnosti. Jeho zásluhou bola postavená socha Jurajovi Jánošíkovi pred kaštieľom Vranovo v Palúdzke, podľa jeho námetu bola vybudovaná expozícia Tatrín a Žiadosti slovenského národa v autentických priestoroch starej Hodžovej fary.

Svoje vedomosti o histórii a krásach Liptova začal pretavovať do populárnych i odborných článkov, štúdií, publikácií, kníh. V roku 1986 zostavil Jubilejný zborník Literárnohistorického múzea Janka Kráľa. Odvtedy pravidelne publikuje. Pripravil publikáciu Z dejín baníctva v Liptove s pozoruhodnou fotodokumentáciou (1988), zborník z vedeckej konferencie Dr. Aurel Stodola a Liptovský Mikuláš (1989), zborník Čajakovci v slovenskej literatúre (1989).

Lásku k ľudovým tradíciám dokumentoval vydaním publikácie Tradičná ľudová kultúra Liptova I. časť (1992) a zborníka detských pesničiek, hier a poézie Čujte deti (1993). V roku 1998 mu vyšla publikácia Stopy v čase. V roku 2008 spolu s Jánom Ondášom pripravili Sprievodcu po Liptovskom Jáne a Jánskej doline, kde podrobne, prehľadne a zaujímavo sprevádzajú po obci Liptovský Ján a turisticky frekventovanej Jánskej doline. Pravidelne prispieva do rozhlasu a televízie.

Od roku 1990 je aktívnym matičným členom a funkcionárom. Bol predsedom Miestneho odboru MS a odborným pracovníkom Domu Matice slovenskej. Rozvíjal spoluprácu Matice slovenskej so základnými školami, podporoval program Regionálna kultúra vo výchovno-vyučovacom procese. Pričinil sa o to, aby Základná škola na Podbrezinách niesla čestný názov Základná škola Janka Kráľa (1997). Úspešne rozvinul spoluprácu Matice slovenskej s armádou. Za prácu v matičnom hnutí ho Matica slovenská poctila niekoľkými vyznamenaniami. Obecný úrad v Liptovskom Jáne mu udelil „Pamätný list za prácu v prospech obce a za publikačnú činnosť“.

My, pracovníci Múzea Janka Kráľa mu chceme poďakovať a zaželať veľa zdravia. Nech ho elán a záujem o veci verejné sprevádzajú aj v ďalších rokoch života.

Daniela Fiačanová

LEKÁRSKE MEDAILÓNY

Adolf Makovický (1837 – 1874)

Z rodu Makovických pochádzalo niekoľko lekárov. Najznámejší – Dušan Makovický, bol osobným lekárom a priateľom Leva Nikolajeviča Tolstého. Lekárskemu povolaniu sa upísali aj ďalší Makovickovci. Ešte v polovici 19. storočia tak urobil i Adolf Makovický, ktorý si svoju lekársku prax založil v Liptovskom Sv. Mikuláši, v meste odkiaľ pochádzali jeho predkovia. Genealóg Zdenko Ďuriška spracoval osudy Adolfa Makovického v jednej z kapitol svojho diela *Medzi mlynmi a bankami*.

Tretieho syna mlynára Jána Makovického a Anny, rod. Pálkovej, Martina (narodeného 1804) si získalo kotlárske, či medikováčske remeslo. Po vyučení sa na vandrovkú zastavil v Banskej Štiavnici, kde našiel prácu u majstra Jána Schmidta. Pán majster však v máji 1829 zomrel vo veku 34 rokov na tuberkulózu a zanechal vdovu Jozefinu (Jozefu) rod. Axterovú s dvoma malými synmi Jozefom (nar. 15.3.1820) a Jánom (nar. 27. 4. 1822). Martin Makovický sa s pani majstrovou, ktorá sa narodila v rodine banskoštiavnického meštana a kníhviazača Karola Axtera v máji 1878, oženil a odviezol si ju do Pešti. Manželka mala pravdepodobne rozhodujúce slovo pri katolíckom a maďarskom duchu ich domácnosti, ba zdá sa, že Martin sa liptovskej rodine začal vzďaľovať a nevyhľadával časté kontakty ani s vlastným bratom Jozefom, ktorý tiež býval v Pešti. Mal synov Adolfa, Gustáva a azda i Martina, z ktorých Adolf a Gustáv sa upísali Eskulapovi, antickému bohovi lekárstva.

Adolf Makovický sa narodil ešte v Banskej Štiavnici, kde pri krsťte v katolíckom kostole 21. 6. 1837 dostal mená Anton Adolf. Pravda, prišiel na svet trochu privčas, ešte pred sobášom rodičov. To mohlo byť aj príčinou odchodu rodiny do Pešti. Tam navštevoval nižšie školy a aj keď mal nadanie pre vyššie štúdium, nevelmi priaznivá finančná situácia rodiny mu na to nedovolila pomýšľať. Stal sa holičským pomocníkom a až po niekoľkých rokoch sa vďaka štedrej podpore liptovských bratancov Jána Drahotína, Petra a Daniela Božetecha mohol prihlásiť na lekársku fakultu peštianskej univerzity. Rok 1863 mu priniesol viac nepriemerných udalostí. Krátko po fyzickom napadnutí Jána Drahotína Makovického a Michala Miloslava Hodžu maďarónskymi zemanmi pri Liptovskom Mikuláši ho priateľ vylákal do budínskych vrchov, kde ho ako blízkeho príbuzného Jána Drahotína Makovického šovinisticky naladení študenti fyzicky napadli a vyzauškovali. V tomto roku utrpel vážny úraz, keď mu nešťastnou náhodou pri práci v laboratóriu vybuchla fľaštička s liehom, ktorý mu na pravej strane spálil bradu i vlasy. Vyrastal v maďarskom prostredí, no bratancom napísal, i keď ešte v nemčine, že sa

cíti byť dobrým Slovákom a v slovenskej reči by sa iste zdokonalil za pol roka pobytu na Slovensku. Diplom z odboru chirurgie a pôrodnictva získal 24. 7. 1862, z odboru očné lekárstva 13. 7. 1863 a z odboru zubného lekárstva 15. 12. 1863. Už niekoľko mesiacov pred ukončením štúdia sa rozhodoval o svojej budúcnosti a pomýšľal na Krupinu, kde sa uvoľnilo miesto lekára, keď koncom mája zomrel mestský ránhojič Pavol Jesenský. Prosil bratancov o pomoc a intervenciu, súčasne sa však pýtal na ich názor a sľuboval, že ak by im bolo milšie, aby prišiel do Liptova, urobí tak s veľkou radosťou. Nevedno, čo napokon zavážilo najviac, no ešte v roku 1863 sa usadil v Liptovskom Mikuláši. Na Nový rok 1864 sa nastahoval do bytu v dome Samuela Pálku st. Na Vrbičskom Huštáku č. 1. Otvoril si lekársku prax a zakrátko získal chýr výborného diagnostika, chirurga a lekára vôbec. Vo voľbách do župného výboru začiatkom mája 1867 ho zvolili do funkcie okresného lekára a hlavného zástupcu župného lekára (centrálneho podlekára). V tejto funkcii viedol aj dvojtypžďňové vzdelávacie

kurzy pre pôrodné asistentky. V roku 1870 sa ešte zapísal na univerzitu v Jene. V Liptove sa stal známym chirurgom, dentistom, očným lekárom, no najmä výborným diagnostikom. Veľkú obľubu medzi ľuďmi si získal najmä pri boji s epidémiou cholery na jeseň v roku 1873. V Jakubovanoch vtedy ochorelo takmer pol dediny a obyvatelia tejto obce mu boli vďační za to, že ....nekonečnou trpezlivosťou, neúnavnosťou a rozumným zaobchádzaním zachránil väčšinu z nich od smrti. Chodil z dom na dom, nielen liečil, ale aj tešil a radil s riskovaním vlastného zdravia a chudobným pomáhal aj peňažitou podporou. Vďaka mu vyslovili aj obyvatelia Veternej Poruby. Nestál bokom ani od národného hnutia, pravidelne posielal po 2 zlaté ročne na revúcke gymnázium a ako účastinár podporil založenie Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku v Martine. Vychovávaný bol v katolíckom náboženstve, no ešte pred príchodom do Liptova konvertoval na evanjelickú vieru.

Od roku 1870 sa však u neho začala prejavovať tuberkulóza. Liečil sa najprv sám a potom u prof. Leopolda Schröttera, primára laryngologickej kliniky vo Viedni, ktorý dosahoval úspechy pri liečení tejto choroby. Pomoc hľadal aj v Pešti, kde mu poradili kúpele v Rožnove pod Radhošťem, známe aplikáciou žinčicových kúr. V Rožnove pobudol v roku 1874 sedem týždňov a na spiatocnej ceste sa v sychravých a studených jesenných dňoch zastavil na niekoľko dní u brata Gustáva v Ružomberku. Vtedy ho príbuzní videli posledný raz, pretože 1. 11. 1874 chorobe podľahol. Zomrel slobodný v Liptovskom Mikuláši a brat Gustáv mu dal na tamojšom cintoríne, dnes už dávno zrušenom, postaviť pomník.

Z publikácie Zdenka Ďuriška *Medzi mlynmi a bankami*, s. 58 – 63. Foto: ALU SNK Martin

Aurel Stodola a Liptovský Mikuláš

11. mája t.r. sme si pripomenuli 150 rokov od narodenia prof. Dr. Aurela Stodolu, strojného inžiniera, vynikajúceho matematika, predvídavého výskumníka, rodeného pedagóga, nadaného hudobníka, presvedčeného humanistu a filantropa, pritom skromného a jemného človeka. Nie je veľa mikulášskych rodákov, ktorí by dosiahli také postavenie a uznanie ako práve on. Už za života bol známou autoritou ako „otec parných turbín“ i zakladateľ moderného strojárstva. Na poste profesora slávnej švajčiarskej polytechniky v Zürichu (dnešnej Federálnej vysokej technickej školy) položil teoretické základy navrhovania a konštrukcie parných a spaľovacích turbín. Stal sa aj priekopníkom v oblasti automatickej regulácie strojov. Bez jeho diela by sme nepoznali výkonné energetické stroje ani letecké prúdové motory.

Aurel Stodola je rodák z Vrbického Huštáku, ktorý bol v r. 1894 pripojený k Liptovskému Sv. Mikulášu a tvorí dnešnú Ulicu 1. mája. Tu prežil detstvo, vychodil evanjelickú a v. ľudovú školu. Ako študent sa vracal domov len na prázdniny. V r. 1884-1885 ho do Mikuláša priviedla obnova rodinnej garbiarskej fabriky, ktorú poškodil katastrofálny požiar. Vtedy si našiel nevestu, dcéru mikulášskeho garbiara Darinu Pálkovú a v januári 1887 sa s ňou v evanjelickom kostole na dnešnej Tranovského ulici oženil. V Mikuláši sa narodili aj obe dcéry, Helena Anna (1889) a Oľga Ema (1891). Aurel Stodola sa do Liptovského Mikuláša vracal čoraz zriedkavejšie. Podľa doteraz známych prameňov, poslednýkrát pricestoval na pohreb svojej matky Anny Stodolovej v novembri

Hrob však nie je jediným miestom, ktoré nám veľkého rodáka v dnešnom Liptovskom Mikuláši pripomína. Je to aj obytný dom Stodolovcov na Ulici 1. mája, ktorý predstavuje súčasť bývalej kožiarskej továrne rodinnej firmy Kováč a Stodola. Postavený bol pri rekonštrukcii a modernizácii garbiarne v r. 1884-1885, na ktorej sa Aurel Stodola podieľal ako mladý 25-ročný inžinier. Budova nie je teda jeho rodným domom, ako to uvádza pamätná tabuľa, inštalovaná na fasádu

• Dcéry Helena a Oľga Foto: archív MJK

v r. 1959 (dnes uložená v depozite nášho múzea). Objekt je v súčasnosti privátnym majetkom, žiaľ, v havarijnom stave. Veríme, že rokovania vedenia mesta Liptovský Mikuláš s jeho majiteľom prinesú očakávané výsledky, aby bývalý stodolovský dom opäť pripomínal nášho slávneho rodáka i významnú rodinu Stodolovcov.

• Aurel Stodola s manželkou Darinou

Foto: archív MJK

1912. Ale podľa informácií Ing. Dušana Holého z Košíc, syna Stodolovej netere, pricestoval Aurel Stodola do Mikuláša ešte aj v r. 1915. Hoci Aurel Stodola svoje mimoriadne technické nadanie uplatnil za hranicami rodného Slovenska, do konca života sa hlásil k svojmu pôvodu. S manželkou Darinou Pálkovou bol pochovaný v Zürichu. Ich hrob bol zaopatrený len do r. 1988, preto sa ich pozostatky vrátili do rodného kraja a 10. mája 1989 boli slávnostne uložené na Vrbickom cintoríne v Liptovskom Mikuláši.

Najviac stôp Aurela Stodolu, dokladov o jeho živote a diele uchováva Múzeum Janka Kráľa. Sú to rodinné fotografie - deväť originálnych ateliérových vizitkových portrétov z rokov 1880-1927. Najstarším je portrét Dariny Pálkovej z dievčenských čias, zhotovený v ateliéri Torny a Reisz v Banskej Bystrici. Podoba Aurela Stodolu je zachytená na dvoch fotografiách. Prvý portrét vznikol počas jeho pražského pobytu, v ateliéri F. Langhansa na Vodičkovej ulici. Na druhej fotografii je Aurel zvečnený s manželkou Darinou, pravdepodobne krátko po príchode do Švajčiarska. Tento dvojportrét mladých Stodolovcov zhotovil fotograf Ph. Link v Zürichu. Na ďalších štyroch fotografiách vidíme dcéry Helenu a Oľgu. Prvé „podobenky“ vznikli už v ich rodisku, v Liptovskom Sv. Mikuláši. Staršiu Helenu, približne dvojročnú, oblečenú v šatočkách, dali fotografovať v ateliéri Michala Fadena. Podobu mladšej Oľgy, vo veku batolaťa, zachytil Pavol Socháň, Aurelov vrstovník, rodák z neďalekej Vrbice, neskôr významný slovenský fotograf, etnograf a publicista. Spoločná fotografia oboch sestier vznikla v Zürichu v spomínanom ateliéri Ph. Linka, približne okolo r. 1894. V októbri 1917 je datovaná zaujímavá fotografia, zhotovená pre rodinu v Liptovskom Mikuláši v podobe poštového lístka: 28-ročná Helena a dva roky mladšia Oľga oblečené v štylizovanom ľudovom odeve stojace na pozadí švajčiarskych Álp. Na ďalšej fotografii poznávame podobu Oľgy Krause, rod. Stodolovej v strednom veku, v spoločnosti matky Dariny. Obe dámy majú na hlavách klobúky a cez plecia prehodené kožušiny. Posledná fotografia má na rube napísané: Darina Stodola-Pálka, 65-ročná. Vznikla u

Wilhelma Pleyera v Zürichu v r. 1927. S uvedenými fotografiami bolo do zbierok zaradené aj parte Aurelovej manželky Dariny vytlačené v Zürichu 11. januára 1935. Vzácnou pamiatkou je list s predtlačným záhlavím Aurela Stodolu, profesora polytechniky (A. Stodola Professor am eidgem. Polytechnikum), písaný po nemecky 5. mája 1901 v Zürichu. Pisateľ v ňom vyslovuje účasť strýkovi Jánovi Pálkovi pri úmrtí dcéry Olgy. Do zbierok múzea bol získaný v r. 1978.

V historickom knižnom fonde múzea sa nachádzajú tri unikátne publikácie. Sú to dve, z celkového počtu šiestich vydaní fundamentálneho vedeckého diela prof. Dr. Aurela Stodolu o parných a plynových turbínach, ktoré autora preslávilo po celom svete. Preložené do angličtiny, ruštiny, francúzštiny a čínštiny ho ako klasickú učebnicu čítali generácie strojní inžinierov na celom svete. Všetky publikácie vyšli v berlínskom vydavateľstve Júliusa Springera. Každé ďalšie vydanie bolo doplnené a rozšírené o nové poznatky. Z r. 1905 pochádza tretie, rozšírené vydanie s názvom **Parné turbíny** s dodatkom o ich výhladoch tepelných strojov a plynových turbín (Die Dampfturbinen mit einem Anhang über die Aussichten der Wärmekraftmaschinen und über die Gasturbinen), vytlačené na 454 stranách. Šieste vydanie v roku 1924 dostalo názov **Parné a plynové trubíny** (Dampf- und Gasturbinen mit einem Anhang über die Aussichten der Wärmekraftmaschinen) a bolo vytlačené už na 1 140 stranách. Tretou knihou je **Slávnostný zborník k 70. narodeninám prof. Dr. Aurela Stodolu**. Obsahuje príspevky jeho bývalých žiakov - vedcov, technikov i vysokoškolských pedagógov zo Švajčiarska, Nemecka, Francúzska, Čiech a USA. Nechýba v ňom ani štúdia Alberta Einsteina z oblasti teoretickej fyziky. Súčasťou fondu múzejnej knižnice sú: beletrizovaný životopis z pera Ivana Stodolu **Náš strýko Aurel** z r. 1968 a v tri exempláre publikácie Ing. Juraja Vodu **Aurel Stodola (1859–1942)**, ktorú vydala Slovenská akadémia vied v r. 1959 na pamiatku storočnice narodenia.

Výtvarné zbierky múzea obsahujú tri výtvarné diela s podobou Aurela Stodolu. Akad. maliar Janko Alexy, tiež rodák z Vrbového Huštáku,

• Hrob manželov Stodolovcov na mestskom cintoríne Foto: Zdenko Blažek

vytvoril technikou pastelú portrét vedca na pozadí siluety rodinnej fabriky, ktorý popísal: Prof. Ing. Aurel Stodola 1859–1942. V pozostalosti Ivana Stodolu, Aurelovho synovca, sa našiel farebný pastel vytvorený v r. 1970 podľa fotografického portrétu Aurela Stodolu v staršom veku (signatúra autora nie je identifikovaná). Bustu Aurela Stodolu v roku 1988 vymodeloval akad. sochára Ladislav Pollák z Piešťan. Krátku exkurziu do zbierkového fondu

• Fontána Metamorfózy s dielom Pocta tvorivému mysleniu Foto: Jozef Matečný

Múzea Janka Kráľa ukončíme pohľadom na súbor archívnych dokumentov, ktoré pochádzajú z činnosti Múzea Janka Kráľa. Tvorí ho korešpondencia, pozvánky i fotografie zo spomienkových podujatí a prevozu pozostatkov manželov Stodolovcov z Zürichu do Liptovského Mikuláša, na ktorom sa aktívne podieľal aj bývalý riaditeľ múzea Ján Hlavienka. Medzi dokumentmi sa nachádza aj kópia slovenského prekladu testamentu Olgy Krause, rod. Stodolovej z r. 1964.

Keď sa z múzea vydáme opäť do ulíc Liptovského Mikuláša, na pešej zóne nájdeme monument venovaný Aurelovi Stodolovi a ostatným významným mikulášskym rodákovi - fontánu Metamorfózy s výtvarným dielom Pocta tvorivému mysleniu. Akad. sochár Viktor Oravec a akad. maliar Milan Pagáč vytvorili v r. 2001 kompozíciu dvoch prvkov - statických žulových hranolov a otáčajúcich sa zrkadliacich plôch, akoby pomyselných lopatiek turbíny novodobého stroja. Tie symbolizujú neustálu zmenu, energiu, odrazy pulzujúceho života, nekonečno plynutia času, myšlienok a nových zmien, ku ktorým prispeli aj idey liptovsko-mikulášskych rodákov. Miesto okolo fontány sa stalo najživším centrom pešej zóny, kde sa stretávajú Mikulášania, neobídu ju ani návštevníci mesta. A tak je Aurel Stodola, resp. jeho meno vytesané do čiernej žuly, symbolicky súčasťou každodenného života Liptovského Mikuláša.

Iveta Blažeková

Podakovanie

Aj tento rok sme mohli Múzejne starinky vydať i vďaka finančnej podpore našich priaznivcov z Bratislavy, Levíc a Liptovského Mikuláša. Ďakujeme.

K počiatkom slovenského gymnázia v Liptovskom Mikuláši

Gymnázium M. M. Hodžu vo februári oslávilo 90. výročie vyučovania v slovenskom jazyku

Tvárou v tvár nekonečnu je deväťdesiat rokov snád len nepatrnou kvapôčkou v divokej rieke pokojne plynúceho času. V ľudských dejinách však má silu meniť sny na skutočnosť a nepredstaviteľné na samozrejmé.

Písal sa rok 1912, keď na podnet mikulášskych mešťanov na čele s podžupanom Reszöm Ballóm otvorili na Nižnom Huštaku *Liptovskosvätomikuláškke uhorské kráľovské štátne hlavné gymnázium*. Bola to veľká udalosť, veď v hornom a strednom Liptove v tom čase nebolo žiadnej strednej školy. Tunajšia mládež tak už nemusela cestovať za vzdelaním do vzdialenejších miest. To však bola iba jedna strana mince.

Mikuláškke gymnázium sa zrodilo v dobe, keď slovenské stredné školy boli minulosťou (poslednú zatvorili v roku 1875) a maďarizácia tvrdou realitou. Hoci vzniklo v slovenskom prostredí, vyučovacím jazykom bola maďarčina. Ako neskôr spomínal jeden z jeho absolventov, básnik Andrej Plávka, „*žiaci sa nesmeli rozprávať po slovensky ani medzi sebou v lavici a na chodbe*“. Na škole učili autoritatívni maďarskí, resp. pomaďarčení učitelia, ktorí sa podľa slov ďalšieho absolventa, profesora Milana Pišúta, k svojim žiakom neraz správali „*ako veľkomožní páni k svojim poddaným*“.

Zámer vlády, ktorá otvorenie gymnázia povolila, bol jasný – šíriť maďarskú štátnu ideu priamym pomaďarčovaním študentov. A myšlienka čoskoro dostala veľkolepú formu. Priestory bývalej garbiarne na Nižnom Huštaku (dn. Moyzesova ul.) boli len provizóriom: v rokoch 1914 – 1916 pre potreby gymnázia vyrástla v blízkosti železničnej stanice (dn. Hodžova ul.) rozsiahla reprezentatívna budova. Bašta maďarizácie v strednom a hornom Liptove tým bola zhmotnená. Paradoxom dejín ostane, že o pár rokov neskôr z nej vyšli príslušníci prvej širšej generácie slovenskej inteligencie.

ských učiteľov nemal kto nahradiť. Pomoc z českých krajín tak bola nielen vítaná, ale vlastne i nevyhnutná.

Následkom vzniknutej situácie sa v mikulášskom gymnáziu načas prestalo vyučovať. Vyučovanie, už v slovenskom, resp. českom jazyku, bolo obnovené **15. februára 1919**. Slávnostne ho otvorili župan Jozef Kállay, predstavitelia všetkých troch cirkví (Jur Janoška, Jozef Kožár, dr. Hexner), riaditeľ gymnázia Dominik Filip, ako zástupca študentov septimán Gustáv Ružiak a za ženskú obec Mária Lacková.

V novovytvorenom učiteľskom zbore mali prevahu českí profesori. Ich príchod na mikuláškke gymnázium znamenal zásadný prelom v kvalite výučby i pedagogickom prístupe k študentom. Nešlo teda iba o možnosť vzdelávať sa v materinskom, resp. materčine blízkom jazyku, lebo ako spomínajú bývalí študenti, „*väčšina profesorov bola mimoriadne schopných, a to po stránke odbornej kvalifikácie i pedagogických schopností, mnohí z nich milovali Slovensko a svojich slovenských študentov vyučovali svedomito a s hlbokým porozumením*“.

• Učiteľský zbor mikulášskeho gymnázia v školskom roku 1919/1920. Prevahu v ňom mali českí učitelia. V hornom rade zľava: Jaroslav Mach, Karol Klonga, Emanuel Hauner, Eduard Engelthaler, Jaroslav Jelínek, Václav Patera, Michal Madera, Kamil Hikl. V dolnom rade zľava: Ludovít Volný, Jaroslav Mika, Dominik Filip, Metod Kocourek, Ján Volko-Starohorský.

Škola vedená odborne i pedagogicky kvalifikovanými, prevažne českými profesormi, patrila nielen k najväčším na Slovensku, ale postupne si získala i povesť kvalitnej vzdelávacej inštitúcie, o čom napokon svedčili i profesijné úspechy jej absolventov. Medzi prvých patrili literárni vedci Milan Pišút a Rudo Brtáň, hudobný skladateľ a priekopník slovenskej populárnej hudby Dušan Pálka či lekár, básnik a filozof Pavol Strauss.

Prvá širšia generácia slovenskej inteligencie so všeobecným stredoškolským vzdelaním tak v Mikuláši (a podobne i v širších ako regionálnych kontextoch) vyrástla pod vedením českých pedagógov. Pripomínať si začiatky slovenského gymnázia v našom meste znamená nezabúdať na ani na túto historickú skutočnosť.

Večnosť sa možno díva na deväť desaťročí s dešpektom, súčasník snád s väčším rešpektom, lebo keď sa ohliadne tých pár desaťročí do minulosti, možno zistiť, že aj tam kdesi korenia samozrejmosti jeho prítomnosti.

• Secesná budova gymnázia vznikla podľa projektu budapeštianskych architektov Z. Bálinta a L. Jámbora. Na priečelí veže nemohol chýbať reliéf so svätostefánskou korunou. Po vzniku 1. ČSR ho nahradil československý štátny znak. Jeho autorom bol Metod Kocourek, profesor kreslenia na Hodžovom štátnom reálnom gymnáziu.

Cestu národnému školstvu a vyučovaniu v materinskom jazyku študentov otvorilo vyhlásenie Československej republiky koncom októbra 1918. Začiatky slovenského Hodžovho štátneho reálneho gymnázia v Liptovskom Svätom Mikuláši však neboli vôbec ľahké. Chýbali slovenské učebnice, pomôcky a predovšetkým slovenskí učitelia. V dôsledku maďarizačnej politiky ich bolo žalostne málo, odchádzajúcich maďar-

JAROSLAV ŽÁK (1906 - 1960)

Jaroslav Žák je zaiste najslávnejším z českých stredoškolských profesorov, ktorí v medzivojnovom období učili na mikulášskom gymnáziu v súvislosti s nedostatkom kvalifikovaných pedagógov na Slovensku. Pôsobil tu v rokoch 1932 – 1936 ako učiteľ latinčiny a francúzštiny. Už v čase pôsobenia v Liptovskom Sv. Mikuláši bol literárne činný, jeho najslávnejšie humoristické prózy zo študentského prostredia

kníže vyšli krátko po jeho odchode z Mikuláša. Dve z nich boli koncom 30. rokov minulého storočia sfilmované. Snímky *Škola základ života* (1938) a *Cesta do hlubin študákovy duše* (1939) dodnes neopakovateľným spôsobom sprítomňujú študentský humor a atmosféru študentského života tak, ako ich Žák načerpal aj medzi lavicami mikulášskeho gymnázia.

Básnik Július Lenko, študent Hodžovho štátneho reálneho gymnázia v rokoch 1927 – 1935, spomína na profesora Žáka: *Jaroslav Žák, Pražan zo Žiškova, spisovateľ, vždy plný študentského humoru, atlét, bežec na dlhé trate. S ním som si neraz zmeral svoje bežecké schopnosti na dráhe okolo školského dvora. Nemôžem neuviesť jednu humornú epizódku s ním. V sexte bola naša trieda na výlete na Krakovej holi. Profesor Žák, náš triedny, prišiel na výlet pekne vyobliekaný, s kravatou, v lakovaných topánkach. Takýto výstroj sviatočného turistu z veľkomesta, ktorý nemal ani predstavy o strmých prtiach a ostrých skalách, inšpiroval nášho triedneho veršovníka Jána Račku k veľkolepému eposu o našom výlete, hrdinom ktorého bol profesor Žák. A tento epos autor na latinčine aj pánu profesorovi prečítal. Utkveli mi v pamäti verše: „Turista to dnešnej doby, / hrdlo kravata mu zdobí, / a na nohách, bože krotký, / lakované polobotky.“ Možno ani Tassov veniec by sa nevyrovnal pochvale, ktorú dostal básnik Račko za svoj epos „Cesta žiškovského Enea až na Krakovu hoľu“, a to od veľmi povolaného kritika – spisovateľa a hlavného hrdinu básne.*

• Mikulášovie dom – prechodný domov Jaroslava Žáka v Liptovskom Sv. Mikuláši. Dnes na jeho mieste stojí juhovýchodná časť polikliniky.

Na profesora Žáka sa v Mikuláši nezapúdalo ani po jeho odchode z tunajšieho gymnázia. Jeden z jeho žiakov, Ján Krivos, spomína, aké šialenstvo vypuklo, keď sa rok po Žákovom návrate do Čiech vo výklade Klimeševho kníhkupectva objavila knižočka *Študáci a kantor*: „Šla na dračku, podobne ako neskôr *Škola základ života* a *Cesta do hlubin študákovy duše*.“ Rovnaké nadšenie prejavili mikulášski gymnazisti, keď sa do kín dostali filmové verzie Žákových diel. V tých mikulášskych by ste márne hľadali voľné miesto. Na fotografiách titulné strany najznámejších Žákových próz a záber z filmu *Škola základ života*.

Dvojstranu pripravila: Zuzana Nemcová

Foto: archív MJK, Ján Svidran

• J. Žák ako triedny profesor III. A v školskom roku 1933/1934.

• Osobnosť Jaroslava Žáka sme si v Múzeu Janka Kráľa pripomenuli v rámci oficiálnych osláv 90. výročia slovenského vyučovania na mikulášskom gymnáziu. Výstavu „Cesta do hlubin študákovy a kantorovy duše. Pedagóg a spisovateľ Jaroslav Žák“ sme si zapožičali z Pedagogického múzea J. A. Komenského v Prahe a mikulášskemu publiku sme ju predstavili v slovenskej premiére.

ALBUM

Už na prvý pohľad krásny a vzácny album dostalo Múzeum Janka Kráľa od potomkov mikulášskej garbiarskej rodiny Droppovcov. Jeho historickú hodnotu však určuje najmä obsah. V albume je založených presne 100 fotografií, väčšinou portrétov členov rodiny Droppovie, úzko spríbuznenej rodiny Hoffmannovie i širšieho príbuzenstva či priateľov. Ide o fotografie z poslednej tretiny 19. storočia a zo začiatku 20. storočia. Najstaršia – portrét neznámej dámy – je datovaná do roku 1864. Približne polovicu fotografií identifikoval a popísal MUDr. Ján Droppa (1891 – 1948), a tak získali nevyčísliteľnú pridanú hodnotu. Obrázky nám sprítomňujú dávno zabudnuté mená spred viac ako storočia. V albume nájdeme „podobienku“ mydliara a sviečkára Jána Hoffmanna z mikulášskych Prídavkov i jeho rodiny. Už vieme, ako vyzeral kolársky majster Ján Striška, ktorý sa podieľal nielen na „výstavbe“ prvého lyžiarskeho vleku v chotári, ale v rámci svojho remesla vyrábal pre Mikuláša

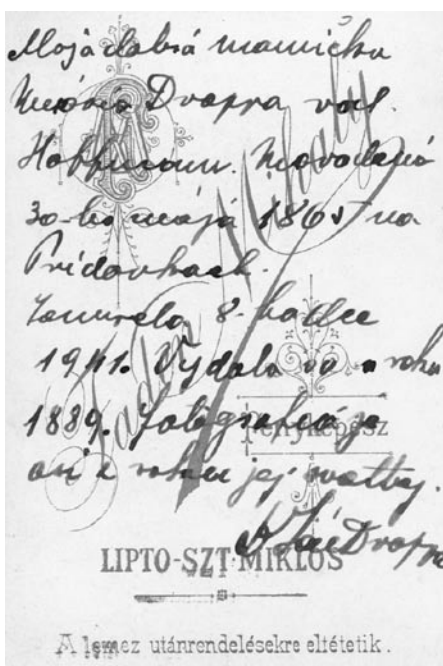
Foto: Ján Svídran

• MUDr. Ján Droppa, mikulášsky lekár, ktorý identifikoval a popísal polovicu vzácných fotografií v albume.

• Môj dobrý otec Peter Droppa. Narodil sa v L. Sv. Mikuláši, vlastne na Vrbičkom Huštáku 6.-ho jan. 1958 v dome kde má teraz krčmu Gessay. Zomrel 26. januára 1941. Ateliér Král Lipto-Szt.-Miklos.

šanov i lyže. Našli sme i portréty lekára Adolfa Hoffmanna, garbiara Petra Droppu, Petra Hubku mladšieho a jeho prvej manželky, martinského farbiara Jána Kunaja a ďalších známych i neznámych obyvateľov Svätého Mikuláša či ich príbuzných, ktorých osud zavial do rôznych častí vtedajšieho Rakúsko-Uhorska.

Prezeranie albumu je aj svojráznou módnou prehliadkou. Najmä dámy si dali na odeve či účese, v ktorom predstúpili pred objektív fotoaparátu, záležať.

Takmer každá fotografia je nalepená na pevnom firemnom papieri s logom fotoateliéru, kde vznikla. Album tak predstavuje i dobový prierez nielen mikulášskych fotoateliérov.

Album je vzácnym študijným prameňom i zdrojom ilustračného materiálu pre budúce výstavy, či publikácie. Ďakujeme darcom a apelujeme na majiteľov podobných pamiatok, ako aj jednotlivých fotografií, aby nedopustili, aby sa stratili.

Lubica Rybárska

• Moja dobrá mamička Mária Droppa rod. Hoffmann. Narodená 30. mája 1865 na Prídavkách. Zomrela 8-ho dec. 1941. Vydala sa v roku 1889. Fotografia je asi z roku jej svadby. Ateliér Faden M. Lipto-Szt.-Miklos.

• Moja stará matka Terézia Hoffmann rod. Lányi. Zomrela v roku 1899 na Prídavkách, kde je teraz skladište Hospodárskeho družstva 78 ročná. Ateliér Müller jun. Wien.

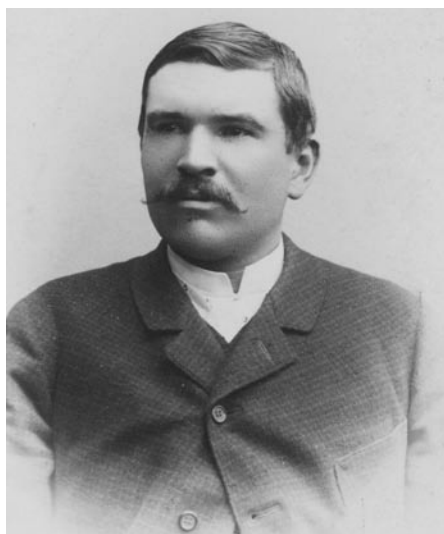
• Kamila Holécý rod. Hoffmann sestra našej matky. Fotografia asi z roku 1905. Ateliér Charles Scolik Wien.

• Dr. Adolf Hoffmann – lekár v L. Sv. Mikuláši. Bol lekárom aj nemocnice. Zomrel v roku 1912 na srdce. Bol bratom maminým. Starší zápis a datovanie: Dr Adolf Hoffmann 1878. Ateliér Kosmata Ferencz Budapest.

• Foto neznámej ženy z roku 1864. Na zadnej strane nápis v nemčine od neznámeho pisateľa - „Meine liebe Mutter“ a datovanie 1864. Je to pravdepodobne najstaršia fotografia v albume.

• Ján Striška – otcov švagor – kolár v Liptovskom Sv. Mikuláši. Narodil sa okolo 1863.

• Môj brat Fedor Droppa (sediaci) s priateľom Vladimírom Žuffom. Fotografia asi z roku 1913. Ateliér Hegedűs Liptó Szt. Miklós.

• Foto neznámej mladej ženy. Ateliér Franz Pap Wieselburg.

Ivan Stodola o význame TATRANA

V roku 1923 oslavoval spevokol „**Tatran**“ polstoročné jubileum. Zakladajúce zhromaždenie spolu sa konalo v roku 1873. Lekár **Ivan Stodola**, mikulášsky rodák, opísal v časopise **Slovenské pohľady** činnosť tohto významného mikulášskeho spevokolu. Spomína, že keď **Štefan Krčméry** odhadol počet predvojnovnej slovenskej inteligencie na približne 1000 ľudí, tak tretina z nich prešla cez národnú očistu tohto spevokolu v skromnej vybielenej miestnosti evanjelickej ľudovej školy v Liptovskom Sv. Mikuláši. Spevokol bol až do roku 1918 cirkevným zborom, ktorý si založili jeho členovia na pestovanie cirkevných piesní, no pod týmto rúskom sa schádzala mládež horúceho slovenského srdca a slavianskeho povedomia. Ak sa pohrúžime do dejín mesta, zistíme, že z národného ohľadu bola pôda v meste dávno obrobená. Liptovský Sv. Mikuláš bol jedným z prvých miest, v ktorom sa ozvalo slovenské slovo z divadelného javiska už v roku 1830 zásluhou znamenitého občana mesta **Gašpara Fejérpataky** – **Belopotockého** a aj zásluhou miestneho evanjelického kňaza a národovca **Michala Miloslava Hodžu**, ktorý v meste a okolí našiel ľudí pevných a národu oddaných. Z tejto generácie sa zrodilo potomstvo rýdze, slovenské, vykryštalizovala sa **slovenská mládež**. Za veľmi ťažkých podmienok

sa už roku 1860 začala schádzať liptovsko-sväto-mikulášska mládež a utvorila si spevácky krúžok, účinkovala v kostole pri sobášoch svojich členov. Boli to deti z remeselníckych aj obchodníckych rodín, ktoré sa od otcov naučili prísnej remeselníckej disciplíne. Táto mládež vyrástla v rokoch národného prebudenia. V roku 1860 v Liptovskom Svätom Mikuláši študenti z Nemeckej Ľupče predviedli pôvodnú divadelnú veselohru „Drotár“. Miestna mládež bola taká nadšená, že si vytvorila divadelné združenie pod názvom „**Spolok správy divadelnej v Liptovskom Svätom Mikuláši**“. Zriadila finančnú zbierku po meštianskych domoch na vystavenie javiska. Počas tretieho zasadnutia si členovia zmenili názov na **Slovenskú besedu**, neskôr hrávali divadlá pod záštitou **Meštianskeho kasína**. V divadelnej činnosti mládež pokračovala aj ďalej, chceli sa odlúčiť od besedy, no chýbal organizátor.

V tom čase v Prahe študoval mladý nadaný slovenský učiteľ **Karol Ruppeldt**. Navštevoval usilovne spevácke spolky **Hlahol** a **Uměleckú besedu**. Neraz si pritom povzdychol: „Kedyže bude mať takéto spolky aj môj úbohý národ?“ Túžba sa mu čoskoro splnila. Vrbicko-sväto-mikulášska evanjelická cirkev ho v roku 1870 vyvolila za učiteľa a meštianska mládež ho privítala so slovami: „Keď ste už tu, budete nás učiť spievať, zriadiť nám spevokol“. Hneď v tomto roku **Karol Ruppeldt** prikočil k tejto práci, zorganizoval mládež v spolku a jeho základy založil tak pevne, že spolok nezanikol ani za päť desaťročí. V zápisnici spolku je menoslov prvých 51 členov spolku, ktorí mohli byť svojou horlivosťou príkladom nasledujúcemu pokoleniu. Prvý koncert usporiadal **Ruppeldt** 14. mája 1871 so zmiešaným hudobným programom. Vystúpil ako komponista a harmonizátor a pracoval neúnavne po ďalšie roky existencie speváckeho spolku. Nemal ľahkú prácu, lebo niektorí členovia nepoznali noty, no chodili usilovne na cvičenia a snažili sa všetko naučiť.

Večierky speváckeho spolku mali veľký vplyv na mikulášsku mládež a celú spoločnosť. Aj na poli pestovania cirkevnej hudby si spolok získal veľké zásluhy, na slávnostiach v kostole vystúpil viac ako dvestokrát. Vystupovali aj v programoch, kde sa recitovali diela našich básnikov, či na kurzoch pravopisných a prednáškach literárnych. Programy **Tatрана** zaznamenali veľký pokrok.

• Karol Ruppeldt

Foto: archív MJK

Najskôr spievali slovenské ľudové piesne, no neskôr sa odvážili aj na náročnejší repertoár a pri 40-ročnom jubileu spolku v roku 1913 miešaný spevácky zbor zaspieval kantátu **Viliama Figuša Bystrého** na slová **Pavla Országa Hviezdoslava**. Pri divadelných vystúpeniach, kde bol režisérom školský a osvetový pracovník **Pavel Gallo**, tiež vystupoval tento spevácky spolok. Pod vedením **Pavla Gallu** dosiahol spolok najvýznamnejší pokrok. No mal už ľahšiu prácu, lebo predtým sa so spolkom „vytrápili“ **Karol Ruppeldt** (32 rokov), po ňom nadaný **Miloš Ruppeldt** (3 roky), **Václav Vraný** a **Milan Lichard** (4 roky). Za účinkovania **Václava Vraného** založili aj **tamburášsky zbor**, ktorý účinkoval 6 rokov.

Spevokol mal aj veľký spoločenský a mravný význam. Ak sa chceli deťi alebo mládenec uviesť do spoločnosti, museli vstúpiť do spolku. Spolok dlhé roky hrával a spieval aj na dobročinných akciách. Stávalo sa, že v spolku boli aj krízy, a to preto, ako spomína **Karol Ruppeldt**, že za dva roky sa 19 dievčat zo spolku vzdalo. Po roku 1918 vzrástol ich počet za dva roky na 24, čo takmer úplne zamedzilo činnosť spolku. Okrem vojnových rokov účinkoval spolok bez prestávky.

Národné oduševnenie, ktorého bol základom utvorenia speváckeho spolku **Tatran**, bolo možné sledovať od jeho založenia. Spolok vykonal čestnú prácu a vychoval roduvernú mikulášsku inteligenciu, ktorá sa rozišla po celom Slovensku a zaujala miesta ministrov, županov, či iných významných činiteľov národa, ktorí boli činní pri zakladaní a udržiavaní Československej republiky.

Krátené, spracovala
Mgr. Anna Šmelková

Mikulášska synagóga: Minulosť – prítomnosť – budúcnosť(?)

Už stošesťdesiat tri rokov mlčky stojí kúsok od hlavného mikulášskeho námestia a do svojej kamennej pamäte zapisuje dejinné prúdenie v priestore vymedzenom osemstoosemdesiatimi metrami štvorcovými. Ohraničenom, a predsa fatálne prepojenom s dianím za jeho hranicami.

Medzi jej prvé spomienky patrí slávnostná vysviacka z 5. augusta 1846 – za hojnej účasti nežidovského obyvateľstva a najvyšších predstaviteľov Liptovskej stolice. Pamätá si rozdelenie tunajšej náboženskej obce i jej opätovné zjednotenie, veľký požiar z roku 1878 i rozsiahlu prestavbu na začiatku 20. storočia, ktorá jej vtisla dnešnú podobu.

Zažila vzostup a rozkvet židovskej komunity i jej prenasledovanie v časoch druhej svetovej vojny. Tak ako sa dlhé desaťročia hrdo otvárala početným zástupom mikulášskych izraelitov, pokorne prijala i hrstku tých, čo sa po vojne vrátili z nenávratna. Cesty späť však už nebolo, spomienky z nedávnej minulosti boli príliš živé a desivé.

Mikulášska synagóga tak napokon úplne stíchla. No prežila. Fašizmus i najtvrdšie roky komunizmu. Paradoxne, takmer osudnými sa jej stali 80. roky, keď prešla do vlastníctva štátu a Mestský národný výbor v Liptovskom Mikuláši v nej zriadil sklady obchodného domu Prior. Nežná revolúcia ju tak našla v dezolátnom stave.

V atmosfére obnovujúceho sa dialógu medzi rôznymi kultúrami a náboženstvami sa zrodil projekt Mosty-Gesharim a vďaka nemu sa v neľahkej ekonomickej situácii, no s o to väčšou dávkou ponovembrového nadšenia, začalo so sanáciou synagógy. Mikulášska radnica postupne preinvestovala viac ako 5 miliónov Sk, aby ju napokon v roku 1997 mohla vrátiť Ústrednému zväzu židovských náboženských obcí v SR. Mesto ju na základe zmluvy o nájme mohlo naďalej sprístupňovať turistom a počas leta využívať ako priestor pre kultúrne podujatia. Spiacu a roky chátrajúcu synagógu sa podarilo opätovne začleniť do života mesta, aj keď už na inej ako pôvodnej platforme a len na pár mesiacov v roku.

Všetky ďalšie, odvážnejšie plány počítali s jej rozsiahlou rekonštrukciou. Uvažovalo sa o celoslovenskom pamätníku holokaustu s viacerými expozíciami, o koncertnom a výstavnom priestore s celoročnou prevádzkou a parkovej úprave okolia i o spojení oboch myšlienok.

Plány však ostali plánmi, a tie sú slabou zbraňou proti plynúcemu času. Uplynulá zima vypísala majiteľovi i nájomcovi účet za neriešenie dlhodobého problému so zatekajúcou strechou. Prizvaný statik musel v máji 2009 už len skonštatovať, že v zlom stavebno-technickom stave je nielen strešná krytina, ale aj sadrové klenbové podhlady, že drevené stropy sú prehnuté, tehlové murivo na niektorých miestach zvetrané, čo podčiarknuté a zhrnuté znamená ohrozenie bezpečnosti návštevníkov. A tak sa synagóga po rokoch opäť uzamyká.

Do ticha, v ktorom rezonuje otázka o budúcnosti, sa ponára unikátna stavebná pamiatka, v ktorej sa v jedinečnej estetike kvalite snúbia dva architektonické štýly. Technická pamiatka s nezvyčajne riešeným zaklenutím priestoru. Posledná viditeľ-

ná stopa židovskej minulosti v našom meste. A ešte čosi viac. Symbol i výkričník, časová slučka, v ktorej sa možno dotýkať minulosti a načúvať jej odkazom súčasnosti.

Ostáva preto veriť, že hľadanie východiska zo vzniknutej situácie nepotrvá príliš dlho. Lebo opak by znamenal, že dvadsať rokov po revolúcii žijeme v spoločnosti, ktorá po sebe zanecháva nespočetné množstvo nákupných centier a... chátrajúce kultúrno-historické pamiatky.

Zuzana Nemcová

Z návštevných kníh

19. 7. 1995

Úžasná budova, ktorá potrebuje čo najskôr rekonštrukciu. Držím palce!

26. 7. 1995

Mr. + Mrs. Harvey Cohen, N. J., U.S.A - NEVER AGAIN

23. 6. 2003

Som vnuk maliara tejto synagógy. Už som tu bol niekoľkokrát, ale prvý raz aj vnútri synagógy. Moja mamička mala svadbu pred touto synagógou. Volám sa Schmuël Tal z Izraela a hľadám svojho otca Wiliama Kleina. Ak nikto o ňom niečo vie, dajte mi prosím vedieť na moju adresu.

22. 7. 2003

Je to tu úžasné, tolko rokov okolo toho chodím a ako je tu vnútri krásne. Až dnes som to prvýkrát videla. Adamíková + Janka + Timotej

24. 7. 2003

Táto synagoga úplne na človeka padá svojí atmosférou. Je to velice zvláštní pocit. Je tu jakýsi Klid, klid k zamyšlení nad vším. Výstava byla skvělá a myslím, že se synagogou tvoří dobrý pár. Kristýna L

3. 9. 2003

Radošínsky človek, to znie hrdo. S láskou K. Kolníková, členka RND.

26. 6. 2005

Ďakujem za krásnu výstavu v krásnom prostredí synagógy, v ktorej kamene hovoria. Ako to urobiť, aby sa tvorili krásne diela aj z týchto kameňov? Pane, pomôž nám! Igor Mišina, evanj. biskup

6. 8. 2005

Synagóga je krásna, ale mám obavy, že nedostatok peňazí spôsobí jej ďalšie poškodenie. Škoda, že pre mnohých, ktorí by túto záležitosť mohli ovplyvniť, sú často osobné záujmy dôležitejšie ako verejné. Ale aspoň - česť výnimkám. Verím, že ďalšie generácie budú schopné na tom mnohé zmeniť a kultúru a duchovné hodnoty prevážia nad mamonou a konzumom. Teší ma, že sa L. Mikuláš mení k lepšiemu a verím, že to bude pokračovať. G.

31. 7. 2007

Nenájde sa nik, kto by sa pokúsil získať peniaze z eurofondov na takú krásnu stavbu? To nie je len záujem židovskej obce. Nataša B

-lr-

Mikulášske meštianske záhrady

Liptovský Mikuláš je už niekoľko storočí mestekom, či mestom. Kamenné námestie, poschodové domy okolo. Do každého vedie vstupná brána, ktorá prechádza ďalej do dvora. Dnes sú dvory vydláždené, mnohé brány sa premenili na prechody, pasáže s obchodíkmi, službami... Zeleň nájdeme len ako kúsok trávnikov, či v kvetináčoch. Už nie je veľa domov, ktoré naďalej slúžia ako byty. Nebolo tomu vždy tak. Námestie a príslušné ulice boli nielen obchodným centrom, ale aj sídliskom. V domoch, či v nájomných pavlačových bytoch bývali obchodníci, remeselníci, úradníci, lekári, väčší i menší podnikatelia... Tam, kde končili dvory, začínali záhrady. Záhradu mal takmer každý dom. Niekedy jednu veľkú, inokedy rozdelenú pre viac majiteľov, či nájomníkov. Vlastníctvo aspoň kúska zeme bola stáročiami zakorenená istota, vlastná zelenina a ovocie pri dome pomoc pre kuchyňu a gazdinú, kvety, ozdobné kry a stromy skrášľovali život. Neraz sa po meštianskych dvoroch prechádzali sliepky, v chlieviku bolo zavreté prasiatko a vzađu v záhrade bzučali včely. Záhradami bývali obklopené aj garbiarske fabriky – okolo továrne Petra Hubku bolo až šesť záhrad.

Záhradky mali svojskú architektúru, závisela od vkusu a potrieb majiteľov – zelenina susedila s kvetmi, okolo ovocné stromy, zväčša nechýbal záhradný domček – filagória.

Dnes zostali zo záhrad v lepšom prípade torzá, väčšinou sa však premenili na stavebné pozemky, parkoviská, obchodné, či verejné priestranstvá. Záhradky ustúpili do štvrtí s rodinnými domami, či do vrškov nad mestom. Ich zabudnutú romantiku spoznáваме len na pár fotografiách, ktoré sa do múzea v priebehu rokov dostali. V mnohých prípadoch sú jediným a posledným dôkazom, ako tieto, väčšinou vo dvoroch schované časti mesta, vyzerali. Aj v tomto prípade prosíme o poskytnutie informácií, dokumentov, fotografií, katalógov či náčrtkov starých mikulášskych záhrad, ktoré by doplnili naše zbierky a vedomosti v tejto, takmer nepreskúmanej oblasti. Ďakujeme.

• V kvetinovej záhrade Petra Hubku, okolo roku 1928. Foto: archív MJK

V záhrade u Bodických, okolo roku 1940.

Foto: Viera Bodická

Prečítajte si

Kolektív: Liptovský Mikuláš a okolie. Vydalo mesto Liptovský Mikuláš v spolupráci s Informačným centrom mesta Liptovský Mikuláš, 2008.

Prvý mikulášsky bedeker s podrobným opisom pamiatok, histórie, osobností, prírodných krás, turistických atrakcií i základných služieb. Do objemu veľkej knižky sa vmestilo 120 strán informácií o Liptovskom Mikuláši i jeho blízkom okolí. Desiatky farebných i čiernobielych fotografií, prehľadné mapky, cyklotrasy, námety na výlety, športové strediská, tradičné podujatia, ubytovanie – to všetko nájde návštevník mesta v prehľadnej publikácii so zaujímavou grafikou. Na bedekri sa autorsky podieľali i pracovníci Múzea Janka Kráľa. Hľadajte v Informačnom centre Liptovského Mikuláša, v múzeách, kníhkupectvách.

Zdenko Ďuriška: Medzi mlynmami a bankami. Vydala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Martin 2007.

Rozsiahla genealogická práca o rode Makovickovcov. Autor, genealóg Zdenko Ďuriška, hľadá prvé zmienky o predkoch rozvetveného rodu niekoľko storočí dozadu, svoje rozprávanie končí pri osudoch Makovickovcov – súčasníkov. Vedeckým, no zároveň i bežnému čitateľovi prístupným spôsobom približuje životné príbehy desiatok príslušníkov známeho rodu, medzi ktorými boli mlynári, bankári, obchodníci, lekári... Osudy mnohých z nich boli spojené i s Liptovským Mikulášom, odkiaľ pochádzali, odchádzali do sveta, vracali sa... Tento spísaný kolobeh života je doplnený množstvom fotografií, obrázkov a dokumentov svedčiacich o makovickovských aktivitách, najmä z obdobia 19. a 20. storočia. V publikácii nechýbajú rozvetvené genealogické tabuľky.

Jolana Trombauerová: Nezabúdky. Vydalo Liptovské kultúrne stredisko v Liptovskom Mikuláši, 2009.

Útla knižočka veršov mikulášskej poetky vznikla niekoľko rokov po jej smrti. Pri jej listovaní a čítaní ožívajú nielen spomienky na pani Jolanu ale aj na ďalšie osobnosti kultúrneho života Liptovského Mikuláša. Jej verše sú venované mestu a ľuďom – literátom, výtvarníkom, ľudovým umelcom, kultúrnym a osvetovým pracovníkom... – ľuďom, ktorí nechali a nechávajú stopy v meste i v srdciach mnohých jeho obyvateľov. -lr-

Vydávanie Múzejných stariniek môžete podporiť zaslaním príspevku na sponzorský účet Múzea Janka Kráľa. Číslo účtu je 6623853007/1111. Ďakujeme!

MÚZEJNÉ STARINKY – občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši. Adresa: Námestie osloboditeľov 30, 031 01 Liptovský Mikuláš, Tel.: 044/5522554, e-mail: muzeumjk@mjk.lm.sk Zostavila: Ľubica Rybárska, zodpovedný Mgr. Zdenko Blažek, riaditeľ múzea. Vytlačil: PRINT MASTER Liptovský Mikuláš. Náklad 1000 ks, vydanie prvé, jún 2009.

